

ISSN 2076-586X

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

**ВІСНИК
ЧЕРКАСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Науковий журнал

Виходить 40 разів на рік

Заснований у березні 1997 року

№ 30 (323). 2014

Черкаси - 2014

**Засновник, редакція, видавець і виготовлювач –
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16161-4633ПР від 11.12.2009**

У матеріалах „Вісника” розглянуто актуальні питання неперервної освіти дорослих, реалізація андрагогічного підходу, соціальні функції освіти дорослих у контексті зарубіжного і вітчизняного досвіду, професійної підготовки фахівців із позицій інтернаціоналізації світового і європейського освітнього простору. Представлено сучасні погляди на проблему конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів та особливості їх підготовки до надання освітніх послуг дорослим. Обґрунтовано теоретико-методологічні підходи і технології професійного навчання, організації соціально-педагогічної роботи з профілактики негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі. Здійснено порівняльний аналіз кращих надбань соціально-педагогічної роботи з окремими категоріями населення.

Наукові статті збірника рекомендовані викладачам вищої школи, аспірантам, студентам, соціальним працівникам, а також усім, хто цікавиться соціально-педагогічною проблематикою.

Постановою президії ВАК України від 10.02.2010 р. № 1-05/1 (Бюлетень ВАК України, 2010. – №3) журнал включено до переліку наукових фахових видань зі спеціальності «Педагогічні науки».

Випуск № 30 (323) наукового журналу Вісник Черкаського університету, серія педагогічні науки рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 6 від 27.03.2014 року).

Журнал реферується Українським реферативним журналом «Джерело» (засновники: Інститут проблем реєстрації інформації НАН України та Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського) та Реферативним журналом Всеросійського інституту наукової і технічної інформації РАН (ВІНІТІ РАН).

Головна редакційна колегія:

Кузьмінський А.І., чл.-кор. НАПН України, д.пед.н., проф. (головний редактор); Боєчко Ф.Ф., чл.-кор. НАПН України, д.б.н., проф. (заступник головного редактора); Тарасенкова Н.А., д.пед.н., проф. (заступник головного редактора); Луценко Гр.В., к.ф.-м.н., доц. (відповідальний секретар); Архипова С.П., к.пед.н., проф.; Біда О.А., д.пед.н., проф.; Головня Б.П., д.т.н., доц.; Гусак А.М., д.ф.-м.н., проф.; Драч О.О., д.і.н., проф.; Жаботинська С.А., д.філол.н., проф.; Кукурудза І.І., д.е.н., проф.; Лизогуб В.С., д.б.н., проф.; Марченко О.В., д.філос.н., проф.; Мігус І.П., д.е.н., доц.; Мінаєв Б.П., д.х.н., проф.; Перехрест О.Г., д.і.н., проф.; Поличук В.Т., д.філол.н., проф.; Савченко О.П., д.пед.н., проф.; Селіванова О.О., д.філол.н., проф.; Чабан А.Ю., д.і.н., проф.; Шпак В.П., д.пед.н., проф.

Редакційна колегія серії:

Тарасенкова Н.А., д.пед.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Методика навчання»); Сердюк З.О., к.пед.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Методика навчання»); Шпак В.П., д.пед.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Управління освітою»); Михальчук О.О., к.пед.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Управління освітою»); Біда О.А., д.пед.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Теорія та історія педагогіки»); Касярум Н.В., к.пед.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Теорія та історія педагогіки»); Архипова С.П., к.пед.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Соціальна педагогіка»); Майборода Г.Я., к.пед.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Соціальна педагогіка»); Бурда М.І., д.пед.н., проф., академік НАПН України; Градовський А.В., д.пед.н., проф.; Десятов Т.М., д.пед.н., проф.; Свух М.Б., д.пед.н., проф., академік НАПН України; Капська А.Й., д.пед.н., проф.; Крилова Т.В., д.пед.н., проф.; Кондрашова Л.В., д.пед.н., проф.; Малова І.Є., д.пед.н., проф. (Росія); Мельников О.І., д.пед.н., проф. (Білорусь); Мілушев В.Б., доктор, проф. (Болгарія); Ничкало Н.Г., д.пед.н., проф., академік НАПН України; Расчотіна С.О., д.пед.н., проф. (Росія); Савченко О.П., д.пед.н., проф.; Семеріков С.О., д.пед.н., проф.; Скафа О.І., д.пед.н., проф.; Симоненко Т.В., д.пед.н., проф.; Акуленко І.А., д.пед.н., доц.; Грабовий А.К., к.пед.н., доц.; Гриценко В.Г., к.пед.н., доц.; Демченко О.Г., к.ф.-м.н., доц.; Король В.М., к.пед.н., проф.

За зміст публікації відповідальність несуть автори.

Адреса редакційної колегії:

18031, Черкаси, бульвар Шевченка, 81,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
кафедра соціальної роботи.
Тел. (0472) 33-10-96

ЗМІСТ

ОГНЕВ'ЮК В. О. Відповідальність як складова акме-професіограми сучасного фахівця: теоретико-методологічний аспект	7
АНТОНОВ В. М. Якість навчання студентів та їх працевлаштування на основі інноваційних технологій.....	14
АРХИПОВА С. П., РОСКОПІНА Ю. О. Основні підходи до формування змісту професійної підготовки юристів в університетах США.....	26
БЕРЕЗАН В. І. Взаємозв'язок професійної та інформаційно-комунікаційної компетентностей майбутнього соціального педагога	39
ГОРДЄЄВА Т. Є. Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування професійної мобільності соціальних працівників	46
ДЕСЯТОВ Т. М. Роль освіти дорослих в освітній політиці Європейського Союзу.....	53
ДЕЦЮК Т. М. Школа тьюторів як умова формування професійної компетентності	60
ДУБАСЕНЮК О. А. Тенденції розвитку професіографічного підходу до вивчення виховної діяльності педагога: акме-історичний контекст.....	65
ЗАГНИБІДА Р. П., ПОЛЬОВА Л. В. Позааудиторна діяльність як складова професійної підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування	73
КОГУТ С. Я. Професійна педагогічна освіта у дослідженнях вчених України	81
КУБАНОВ Р. А. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей в умовах ступеневої освіти.....	86
КУЗЬМА-КАЧУР М. І. Акмеологічний підхід у плануванні процесу підготовки студентів педагогічних факультетів до кресназавчої роботи	92
ЛОПУШИНСЬКИЙ І. П. Уплив корпоративної культури на результативність функціонування державної служби.....	99
МАЙБОРОДА А. О. Зміст когнітивного компоненту акмеологічної компетентності курсанта	107
МАЙБОРОДА Г. Я. Методологічні засади технологічної підготовки майбутніх соціальних педагогів	112
МЕЛЬНИЧЕНКО О. В. Гендерні аспекти розвитку особистості майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі.....	124

СТОРОЖУК Н. В. Роль і місце курсу «Комп'ютерне моделювання в шкільному курсі фізики» у підготовці студентів спеціальності «Фізика» спеціалізації «Комп'ютерні технології у фізиці. Інформатика»	129
ТЮТЮННИК О. В. Місце і роль курсу «Соціальне партнерство» у професійній підготовці соціальних працівників до міжсекторної взаємодії	134
ФРУКТОВА Я. С. Комунікація як дескриптор національної рамки кваліфікацій: теоретико-методологічний та практичний аспекти проблеми	140
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	150

УДК316. 776:37. 093.

Я. С. Фруктова

**КОМУНІКАЦІЯ ЯК ДЕСКРИПТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ
ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ**

У роботі тезисно представлено зміст поняття «комунікація» як сучасної наукової категорії, дескриптора Національної рамки кваліфікацій, визначено компоненти комунікативної компетентності фахівця як професійної, обґрунтовано необхідність включення у навчальні плани дисципліни «Соціально-комунікативний тренінг».

Ключові слова: комунікація, соціальна комунікація, кваліфікація фахівця, комунікативна компетентність.

Постановка проблеми. Сучасний світ є складним, багатоманітним і динамічним. Він пронизаний суперечностями, але є взаємозалежним і цілісним. Його динаміка й цілісність виявляються, передусім, у розвитку суспільних відносин, поглибленні спілкування (комунікації) і розгалуженні інформаційних зв'язків різних рівнів.

Загальноприйнятим є факт того, що людина, як соціальна істота, не може обходитися без взаємодії з іншими людьми. Саме тому найважливішою сутнісною ознакою особистості є здатність до комунікації та потреба в ній. Переважну більшість свого часу людина витрачає саме на комунікацію. Вона забезпечує існування соціальної пам'яті, зберігання й передачу інформації – у межах одного покоління, а також від однієї генерації до іншої. Комунікація відповідає тим завданням, які ставить перед нею соціум.

Мета статті – визначити компоненти комунікативної компетентності фахівця та обґрунтувати необхідність включення у навчальні плани дисципліни «Соціально-комунікативний тренінг».

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні науковці розглядають доступність інформації для широких верств населення, можливість вільного вибору її джерел і рівень інформування як ознаки благополуччя суспільства й цивілізованості. Інформатизація повністю змінює соціальний світ: з одного боку, спрощує комунікативні зв'язки, змінюючи характер і структуру відносин, наближуючи людей одне до одного; з іншого, навпаки, велика кількість інформації, яка продукується людством, ускладнює комунікацію, тому що робить людей заручниками інформовіртуальних практик, відводячи їх від дійсності, розриваючи реальні зв'язки,

порушуючи повсякденний побут, нерідко породжуючи в людях відчуття втрати почуття ідентифікації себе з реальним часом і простором. Це, власне, і призводить до зниження адаптивних можливостей людини, порушення стійких соціальних зв'язків і комунікативних практик.

23 листопада 2011 року Кабінет Міністрів України схвалив постанову «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій України», що покликана стати, основою для розроблення і модернізації цілої низки документів, що визначатимуть розвиток і якість української освіти у відповідності до вимог сучасної економіки та європейських стандартів із забезпечення якості, орієнтиром щодо кваліфікаційних вимог до освіти, проектування освітніх програм професійної підготовки фахівців. На нашу думку показовим є те, що обов'язковим компонентом дестрипторів усіх кваліфікаційних рівнів є комунікація, яка розглядається як взаємозв'язок суб'єктів професійної діяльності з метою передавання інформації, узгодження дій, співпраці. При цьому передбачається сформованість вмінь фахівця щодо ситуативної взаємодії в обмеженому колі осіб за допомогою інших; інтеграції до соціальних груп; взаємодії в колективі для виконання завдань; продукування деталізованих усних і письмових повідомлень; здатність до ефективної роботи в команді, сприйняття критики, порад і вказівок; здійснення наставництва, передавання досвіду; співробітництво з широким колом осіб (колеги, керівники, клієнти) для провадження професійної або навчальної діяльності; донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень та власного досвіду в галузі професійної діяльності; здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію; спілкування в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю в певній галузі наукової та/або професійної діяльності; лідерство, соціальна відповідальність за результати прийняття стратегічних рішень тощо. Цей факт розглядається нами як передумова обґрунтування теоретико-методологічних засад підготовки майбутніх фахівців до ефективної комунікації у професійній діяльності, конкретизації її рівнів, розробки засобів діагностики та оцінки.

Комунікація виступає ніби посередником між індивідуальною і суспільною усвідомленою інформацією. Ключовою проблемою комунікації є механізм, який переводить індивідуальний процес передачі і сприйняття інформації в соціально значимий процес персонального й масового впливу. Цей механізм закладений в мовній діяльності людей – саме в ній реалізуються соціально зумовлені норми і правила спілкування.

Нині комунікація розглядається науковцями як зумовлений ситуацією й соціально-психологічними особливостями комунікаторів процес установа і підтримання контактів між членами певної соціальної групи чи суспільства в цілому на основі духовного, професійного або іншого єднання учасників, який відбувається у вигляді взаємопов'язаних інтелектуально-мислительних та емоційно-вольових актів, опосередкованих мовою й дискретних у часі й просторі актів сприймання та розуміння і т. п., що пов'язані з процесами збору фактів, їх зберігання, аналізу, переробки, оформлення, висловлення та при потребі поширення, сприймання і розуміння, відбуваються з використанням або без нього різних знакових систем, зображень, звуків, засобів комунікації, засобів зв'язку і результатом яких є конкретна інтелектуально-мислительна й емоційно-вольова поведінка співбесідника, конкретні результати його діяльності, прийняті ним рішення, що задовольняють членів певної соціальної групи або суспільства в цілому.

При цьому більш вживаним та науково обґрунтованим нині є термін саме «соціальна комунікація», який трактується фахівцями, зокрема В. В. Васильковою, Т. М. Дрідзе, Ю. В. Романенко, А. В. Соколовим, як особливий соціальний феномен,

що здійснюється через індивідуально-особистісну та соціально-значущу комунікативну взаємодію та передбачає обмін соціальними смислами в соціальному часі та соціальному просторі, та обумовлює хід та результати соціального пізнання, конструювання та конституювання суспільних та міжособистісних відносин. Соціальна комунікація є важливою функціональною характеристикою суспільства, яка орієнтована на відтворення і конструктивну динаміку соціокультурних норм і зразків, що підтримують громадянську єдність. Її окреслюють як комунікативну взаємодію представників соціальних груп або інститутів один з одним, з людьми, які реалізують свої стратифікаційні, ціннісно-смыслові і статусно-рольові можливості в рамках як реальних сформованих суспільних інститутів, так і в рамках соціальних інститутів, що є історичною і віртуально-технологічною смисловою та символічною реальністю сучасного соціуму.

Науковці розрізняють три багатовимірні просторово-часові координати: генетичний хронотоп, де відбувається рух біологічних образів і генетичних програм в біологічному часі і просторі; психічний (особистісний) хронотоп, де побутують смисли, освоєнні особистістю (сфера духовного життя, що сформувалася в процесі життєдіяльності людини); соціальний хронотоп, де відбувається рух смислів в соціальному часі і просторі, тобто у певному людському суспільстві. Залежно від просторово-часової середовища науковцями здійснюється типізація комунікації, а саме, опосередкованої і доцільної взаємодії суб'єктів: матеріальна (транспортна, енергетична, міграція населення, епідемії та ін.); генетична (біологічна, видова); психічна (внутрішньоособистісна, автокомунікація); соціальна (суспільна). Три останні типи нині прийнято розглядати як смислові. При цьому повідомлення смислових комунікацій завжди мають ідеальний (духовний) зміст і, як правило, але не завжди – матеріальну, що сприймається чуттєво форму. В організованій, а не хаотичній соціальній комунікації комуніканти і реципієнти усвідомлено переслідують три цілі: пізнавальну – поширення (комуніканти) або отримання (реципієнти) нових знань або формування умінь; спонукальну – стимулювання інших людей до якихось дій або отримання потрібних стимулів; експресивну – вираження чи набуття певних переживань, емоцій. Для досягнення цих цілей зміст комунікаційних повідомлень має включати: знання та вміння (комуніканти щось знає або вміє і може поділитися цим досвідом з іншими людьми); стимули (вольові впливи, які спонукають до активності); емоції (комуніканти важливо емоційно «розрядитися», отримати співчуття, а реципієнти шукає позитивних емоцій і душевного комфорту). Саме ці продукти духовної людської діяльності А. В. Соколов [6] називає смислами. Таким чином, коли йдеться про соціальну комунікацію, мається на увазі рух у соціальному просторі та часі знань, умінь, стимулів, емоцій. У поняття «знання» науковці включають не тільки санкціоновані розумом факти і концепції, але й інтуїтивно прийняті ціннісні орієнтації, ідеали, переконання і предмети віри, бо людина знає про їх існування в своїй свідомості. У поняття «вміння» входять норми, навички, методи, прийоми, звички, неусвідомлювані установки, що визначають дії людини в тій чи іншій ситуації. Коротше кажучи, знання – це те, що людина думає (зміст мислення), а вміння – це те, як людина діє. Принципова різниця між знанням і вмінням як компонентами соціальних смислів полягає в тому, що знання можна повідомити усно або письмово, а вміння потрібно унаочнити, оскільки опис завжди буде неповним. Окрім того науковці наголошують на існуванні проміжних, гібридних смислів. Ідеали, переконання, предмети віри – це синтез раціонального, емоційного і вольового начала. Вони не тільки визнаються розумом «найкращими», а й чуттєво переживаються і здатні спонукати до дії. Аналогічно норми і методи являють собою «інструментальне знання»

і не вписуються повністю в категорію «вміння». Психологи наголошують на тому, що джерелом знань, умінь, стимулів, емоцій є індивідуальна психіка, де ці стимули зароджуються і рухаються спочатку в психічному часі та просторі. Для того, щоб почалася соціальна комунікація, комунікант повинен здійснити опредмечування своїх сенсів, тобто втілити їх у змісті комунікаційного повідомлення. Згодом комунікаційне повідомлення рухається в матеріальному просторі та часі, досягаючи зрештою свого реципієнта. Для того, щоб завершилася соціальна комунікація, реципієнту потрібно розпредметити смисловий зміст повідомлення, тобто зрозуміти його і включити в свою психіку, точніше – в індивідуальну пам'ять. Таким чином на практиці соціальна комунікація виявляється досить складним процесом, де відбуваються операції опредмечування та розпредмечування смислів і перехід їх з психічного хронотопу в матеріальний хронотоп і знову в психічний. Сенси, якими володіє мовець, можуть опредмечуватися як у вигляді комунікаційних повідомлень (мова, лист, малюнок); так і утилітарних виробів (зброя, одяг, помешкання), де також втілені знання та вміння людини. При цьому комунікаційне пізнання є творчим пізнавальним актом, оскільки реципієнт не тільки усвідомлює поверхневий і глибинний смисли повідомлення, а й оцінює їх з точки зору етичної відповідності і прагматичної користі.

В контексті авторської семіосоціопсихологічної парадигми Т. М. Дрідзе [2] соціальна комунікація розглядається як універсальний соціокультурний механізм, орієнтований на взаємодію соціальних суб'єктів, на відтворення і динаміку соціокультурних норм і зразків такої взаємодії, при цьому йдеться не про згоду з позицією автора – тільки про розуміння цієї позиції. Процеси спілкування розглядаються автором як мотивована і цілебумовлена текстова діяльність, здійснювана людьми в контексті проблемних життєвих ситуацій, що лежать біля витоків будь-яких соціально значущих процесів. Залежно від того, досягається чи ні бажаний смисловий контакт, коли поєднуються смислові фокуси (комунікативні доміанти) породжуваного та тексту, що інтерпретується, поряд з поняттям «комунікація» (діалог) використовуються поняття «псевдокомунікація», як спроба діалогу, яка не закінчилася адекватними інтерпретаціями комунікативних інтенцій і «квазікомунікація» – ритуальне «дійство», які підміняють спілкування і не припускають діалогу за вихідної умови. І в першому і в другому варіантах спілкування відправник і одержувач інформації залишаються на різних полюсах інформаційного каналу. Такі випадки носять назву «комунікативних збоїв», або «ножиць сприйняття». При цьому виникає несподіваний або небажаний для комунікатора результат спілкування. Таким чином смислове поле виникає за допомогою циркуляції між людьми, які вступили в комунікаційну взаємодію, не тільки інформації, але, перш за все, думок, ідей та емоцій.

Соціальні смисли (знання, емоції, стимули) мають властивість старіння, тобто втрачають цінність з часом. Саме вміння виявляти, продукувати, кодувати та декодувати, транслювати та трансформувати соціальні смисли може розглядатися, на нашу думку, як результат формування комунікативної компетентності фахівця як професійної.

Під комунікативною компетентністю особистості науковці, зокрема М. В. Міхалкіна, Т. В. Самосенкова, Г. С. Трофімова [3; 5; 7] розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається

не тільки в процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, у тому числі з літератури, театру, кіно з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії та засоби їх вирішення. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичує з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм. Науковці виокремлюють такі складові комунікативної компетентності: орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда; спроможність ефективно взаємодіяти з довколишніми завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища; адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації; готовність і вміння будувати контакт з людьми; внутрішні засоби регуляції комунікативних дій; знання, уміння і навички конструктивного спілкування; внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії

Отже, комунікативна компетентність розглядається як структурний феномен, що має визначені складові: цінності, мотиви, установки, соціально-психологічні стереотипи, знання, уміння, навички, аналіз комунікативної ситуації; досвід особистої відповідальності за власну комунікативну поведінку, вимогливість до свого мовлення.

Комунікативна діяльність згідно з положеннями загальної теорії діяльності не є незалежною і не може розглядатися як самостійна. Адже на перебіг реального спілкування людей, безумовно, впливають різноманітні чинники, зокрема, когнітивні, соціальні, психологічні та інші сутнісні риси та статуси комунікантів; їх плінні, змінні в часі стани; конкретні умови комунікації (визначені контексти і ситуації) тощо. Таким чином, комунікативна діяльність фахівця не повинна розглядатися у відриві від його соціальної професійної діяльності.

Нині до професіограми будь-якої спеціальності системи «людина-людина» входять комунікативні знання, уміння та навички, які розглядаються як основа ефективної професійної діяльності, кар'єрного росту, самореалізації особистості. Аналіз вузівської теорії та практики переконує у необхідності створення додаткових умов для задоволення актуальних потреб студентів щодо розширення теоретичних знань з різних аспектів міжособистісного спілкування та набуття практичних навичок, оскільки в навчальних планах спеціальностей навіть професійних мовців (педагогів, журналістів, фахівців зі зв'язків з громадськістю) відсутні дисципліни, зміст яких спрямовано на формування комунікативної компетентності.

З огляду на актуальність проблеми нами було укладено авторську навчальну програму дисципліни за вибором студентів «Соціально-комунікативний тренінг», яка включає наступні теми: «Структура і функції спілкування», «Комунікативна компетентність», «Одиниці спілкування», «Культура міжособистісного спілкування», «Емоційна культура спілкування», «Уплив самооцінки особистості на ефективність спілкування», «Ділове спілкування».

Мета курсу: формування професійноцінних умінь і навичок щодо здійснення ефективного міжособистісного спілкування.

Завдання курсу:

1. Розглянути рівні, функції, засоби, складові спілкування у сучасному соціо-комунікативному просторі.
2. Окреслити види мовних актів, типи питань, дистанції спілкування, драми спілкування та способи їх подолання.
3. Визначити основні правила емпатичного слухання, показники низької

культури діалогу, ознаки негативної комунікативної установки.

4. Описати домінуючі стратегії психологічного захисту у спілкуванні, причини та симптоми синдрому «емоційного вигорання», показники емоційної культури.

5. Відпрацювати форми експресії, засоби регуляції емоційної напруги.

6. Розглянути складові емоційного інтелекту, компоненти самосвідомості, характеристики самоактуалізуючої особистості.

7. Проаналізувати види сучасного ділового спілкування, етичні вимоги до виступу в аудиторії, етапи підготовки і проведення публічного виступу, способи виступу з промовою, шляхи встановлення контакту з аудиторією.

8. Відпрацювати ораторські прийоми підтримки уваги аудиторії, техніки малої розмови.

9. Визначити складові експертної зони співрозмовника, типові помилки малої розмови, культури з різною контекстністю.

10. Визначити ефективні технології смислопродукування, методи кодування та декодування соціальних смислів, засоби їх трансляції у сучасному соціальному часо-просторі.

Наведемо вимоги до навчальних досягнень студентів.

Студент самостійно окреслює зміст та структуру понять: соціальний час, соціальний простір, соціальний смисл, етика, мораль, етикет, етична культура, спілкування, міміка, пантоміміка, проксиміка, дистанції спілкування, комунікативна компетентність, комунікативні здібності, драми спілкування, активне, пасивне та емпатичне слухання, «Я-висловлювання», комунікативна установка, ситуативна комунікативна толерантність, типологічна, професійна, загальна, домінуюча стратегія психологічного захисту у спілкуванні, емоційна культура спілкування, синдром «емоційного вигорання», емоційна ригідність, емоційна гнучкість, емпатія, емоційний інтелект, самосвідомість, самооцінка, ділове спілкування, експертна зона співрозмовника, мала розмова, контекстність культури, соціально-психологічний тренінг.

Студент називає рівні, функції, засоби, складові спілкування, види мовних актів, типи питань, дистанції спілкування, драми спілкування та способи їх подолання, основні правила емпатичного слухання, показники низької культури діалогу, ознаки негативної комунікативної установки, домінуючі стратегії психологічного захисту у спілкуванні, причини та симптоми синдрому «емоційного вигорання», показники емоційної культури, форми експресії, засоби регуляції емоційної напруги, складові емоційного інтелекту, компоненти самосвідомості, характеристики самоактуалізуючої особистості (за А. Маслоу), види ділового спілкування, етичні вимоги до виступу в аудиторії, етапи підготовки і проведення публічного виступу, способи виступу з промовою, шляхи встановлення контакту з аудиторією, ораторські прийоми підтримки уваги аудиторії, техніки малої розмови, складові експертної зони співрозмовника, типові помилки малої розмови, культури з різною контекстністю.

Студент самостійно визначає види, рівні, функції, засоби, складові спілкування, види мовних актів, типи питань, дистанції спілкування, драми спілкування та способи їх подолання, рівень культури діалогу, негативні комунікативної установки, домінуючі стратегії психологічного захисту у спілкуванні, форми експресії, види ділового спілкування, ступінь дотримання етичних вимог до виступу в аудиторії, способи виступу з промовою, шляхи встановлення контакту з аудиторією, ораторські прийоми підтримки уваги аудиторії, техніки малої розмови, складові експертної зони співрозмовника, типові помилки малої розмови, модель соціально-психологічного тренінгу.

Студент вміє підготувати і провести публічний виступ; працювати з різними джерелами інформації; застосувати на практиці такі способи виступу з промовою як: читання тексту, відтворення по пам'яті з читанням окремих фрагментів (з опорою на текст), вільна імпровізація (експромт); установлювати контакт з аудиторією; добирати ефективні ораторські прийоми підтримки уваги аудиторії, як то: питання-відповідь, перехід від монологу до діалогу, створення проблемної ситуації, новизна інформації, опора на особистий досвід, демонстрація практичної значущості інформації, використання власного почуття гумору, короткий відступ від теми, уповільнення з одночасним пониженням сили голосу; аналізувати позу, жести, міміку оратора, зміст промови; застосувати на практиці такі техніки малої розмови як: цитування партнера, позитивні констатації, інформування, цікава розповідь; визначити експертну зону співрозмовника; уникати в ході малої розмови типових помилок: «насильницьке інтерв'ю» (допит), «інвентаризація життя», перехід у велику розмову, «інтригуючий негатив», «типове не те».

Студент дотримується загальноприйнятих правил мовного та поведінкового етикету.

Нижче наводимо зміст авторської програми.

ВСТУП. Зміст понять «соціальна комунікація», «соціальний час», «соціальний простір» та «соціальний смисл». Роль комунікації у сучасних суспільних відносинах.

Тема 1. СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ СПІЛКУВАННЯ.

Спілкування матеріальне, когнітивне, мотиваційне, діяльнісне. Поділ спілкування за засобами на безпосереднє, опосередковане, пряме, непряме. Рівні спілкування: маніпулятивний, примітивний, вищий. Комунікативна, інтерактивна та перцептивна складові спілкування. Функції спілкування: інформаційно-комунікативна; регуляційно-комунікативна; афективно-комунікативна. Розподіл засобів комунікації за знаковими системами. Модель вербального комунікативного процесу. Позиції комунікатора: відкрита, відчужена, закрита. Види мовних актів: питання; спонукання; повідомлення. Типи питань: закриті, відкриті, риторичні, для обміркування, переломні. Техніки постановки питань. Типові помилки при постановці питань і способи їх подолання. Невербальна комунікація. Екстра- та пара лінгвістичні, оптико-кінетичні невербальні форми комунікації. Жести: комунікативні, описові, жести, що виражають відношення до людей, стан людини; мимовільні, довільні. Міміка. Пантоміміка. Проксиміка. Дистанції спілкування: інтимна, міжособистісна, офіційно-ділова або соціальна, публічна. Візуальний контакт.

Практичні вправи: відпрацювання техніки постановки питань, аналіз вербальної та невербальної складової комунікативного акту, визначення рівня спілкування, позиції комунікатора.

Тема 2. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦЯ.

Поняття комунікативна компетентність. Комунікативні здібності. Комунікативні знання.

Практичні вправи: сприйняття і передача комунікативних сигналів.

Тема 3. ОДИНИЦІ СПІЛКУВАННЯ.

Драми спілкування: слухання, розуміння, дії, самовираження, зворотнього зв'язку та емоційності.

Практичні вправи: подолання комунікативних драм за допомогою комунікативних умінь.

Тема 4. КУЛЬТУРА МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ.

Активне, пасивне та емпатичне слухання. Продуктивні способи активного слухання: перефразовування, резюмування, розвиток ідеї. Емпатичне слухання.

Основні правила емпатичного слухання. Культура суперечки. Показниками низької культури діалогу. Схема «Я-висловлення». Ознаки негативної комунікативної установки. Ситуативна комунікативна толерантність, типологічна, професійна, загальна. Домінуюча стратегія психологічного захисту у спілкуванні: миролюбство, уникнення, агресія.

Практичні роботи: діагностика ознак негативної комунікативної установки, домінуючої стратегії психологічного захисту у спілкуванні. Виконання вправ на розвиток навичок слухання, на оволодіння вміннями вести суперечку, діалог і дискусію, на відпрацювання техніки «Я-висловлення», на усвідомлення бар'єрів спілкування.

Тема 5. ЕМОЦІЙНА КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ.

Синдром «емоційного вигорання». Емоційна ригідність. Показники емоційної культури : високий рівень розвитку емоційної стійкості, емпатія й емоційна гнучкість. Форми експресії: м'яка, в'язка і тверда. Регуляція емоційної напруги. Емоційний інтелект.

Практичні роботи: Діагностика рівня емпатії. Визначення значимості конкретного каналу у структурі емпатії. Діагностика здатності до емпатії.

Діагностика «перешкод» у встановленні емоційних контактів. Виконання вправ на розвиток емпатії, на усвідомлення особливостей експресії, розвиток мімічної експресивності. Вимірювання емоційного інтелекту.

Тема 6. УПЛИВ САМООЦІНКИ ОСОБИСТОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ СПІЛКУВАННЯ.

Когнітивний, афективний і поведінковий компоненти самосвідомості. Характеристики самоактуалізуючої особистості (за А. Маслоу).

Практичні роботи: Визначення показників самооцінки. Виконання вправ на розвиток позитивного самосприйняття, розвиток навичок самооцінки.

Тема 7. ДІЛОВЕ СПІЛКУВАННЯ.

Поняття ділове спілкування, діловий етикет, мовний етикет. Види ділового спілкування: усне (монологічне, діалогічне), письмове. Етичні вимоги до виступу в аудиторії. Етапи підготовки і проведення публічного виступу. Джерела інформації (безпосередні, опосередковані). Способи виступу з промовою: читання тексту, відтворення по пам'яті з читанням окремих фрагментів (з опорою на текст), вільна імпровізація (експромт). Установлення контакту з аудиторією. Ораторські прийоми підтримки уваги аудиторії: питання-відповідь, перехід від монологу до діалогу, створення проблемної ситуації, новизна інформації, опора на особистий досвід, демонстрація практичної значущості інформації, використання власного почуття гумору, короткий відступ від теми, уповільнення з одночасним пониженням сили голосу. Поза, жести, міміка оратора. Аналіз ораторської промови. Техніки малої розмови: цитування партнера, позитивні констатації, інформування, цікава розповідь. Поняття експертна зона співрозмовника. Типові помилки малої розмови: «насилницьке інтерв'ю» (допит), «інвентаризація життя», перехід у велику розмову, «інтригуючий негатив», «типове не те». Поняття контекстність культури. Приклади культур з різною контекстністю. Моноактивні, поліактивні та реактивні національні та регіональні культури світу.

Основні поняття і терміни: соціальний час, соціальний простір, соціальний смисл, віртуальний комунікативний простір, етика, мораль, етикет, етична культура, спілкування, міміка, пантоміміка, проксиміка, дистанції спілкування, комунікативна компетентність, комунікативні здібності, драми спілкування, активне, пасивне та емпатичне слухання, «Я-висловлювання», комунікативна

установка, ситуативна комунікативна толерантність, типологічна, професійна, загальна, домінуюча стратегія психологічного захисту у спілкуванні, емоційна культура спілкування, синдром «емоційного вигорання», емоційна ригідність, емоційна гнучкість, емпатія, емоційний інтелект, самосвідомість, самооцінка, ділове спілкування, експертна зона співрозмовника, мала розмова, контекстність культури, соціально-психологічний тренінг.

Висновки. Ми не претендуємо на вирішення окресленої проблеми, а лише пропонуємо можливі шляхи узгодження вимог до професійної компетентності сучасного фахівця, зокрема з журналістики та інформації, та змістом професійної освіти. Вважаємо, що такі практикоорієнтовані дисципліни, які дозволяють формувати професійно важливі цінності, знання, вміння, переконання фахівця, потребують нині посиленої уваги вітчизняних як теоретиків так і практиків, розробки теоретико-методологічних засад відбору їх змісту та методик викладання, зокрема технологій тренінгових занять та діагностичних засобів.

Список використаної літератури

1. Василькова В. В. Исследовательские стратегии изучения социальной коммуникации и их использование для описания общества знания / В. В. Василькова // Общество знания : от идеи к практике : в 3 ч. / под ред. В. В. Васильковой, Л. А. Вербицкой. – СПб. : Скифия-принт, 2009. – Ч. 2. – Социальные коммуникации в обществе знания. – 346 с.
2. Дридзе Т. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации: проблемы семиосоциопсихологии / Тамара Дридзе – М. : Наука, 2012. – 232 с.
3. Михалкина И. В. Коммуникативное и языковое сознание обучения профессиональному общению специалистов в области внешнеэкономических связей : дис. ... канд. пед. наук : 13. 00. 08. / Ирина Владимировна Михалкина – М., 1994. – 205 с.
4. Національна рамка кваліфікацій : затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
5. Самосенкова Т. В. Культура профессионального общения в системе подготовки специалистов-филологов для зарубежных стран : монография. / Т. В. Самосенкова – Белгород : ИПЦ «ПОЛИТЕРРА», 2008. – 352 с.
6. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособие / А. В. Соколов – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с.
7. Трофимова Г. С. Дидактические основы формирования коммуникативной компетентности обучаемых: дис. ... д-ра пед. наук : 13. 00. 01 / Галина Сергеевна Трофимова – С.-Петербург. гос. ун-т. – СПб., 2000. – 362 с.

*Одержано редакцією 20.11.2014.
Прийнято до публікації 26.11.2014.*

Аннотация. Я. С. Фруктова. Коммуникация как дескриптор национальной рамки квалификаций: теоретико-методологический и практический аспекты проблемы. В работе тезисно представлено содержание понятия «коммуникация» как современной научной категории, дескриптора Национальной рамки квалификаций, определено компоненты коммуникативной компетентности специалиста как профессиональной, обосновано необходимость включения в учебные планы дисциплины «Социально-коммуникативный тренинг»

Ключевые слова: коммуникация, социальная коммуникация, квалификация специалиста, коммуникативная компетентность

Summary. Yana Fruktova. Communication as a descriptor of national frame of qualifications: theoretical and methodological and practical aspects of the problem. In the work is presented the concept «communication» in the form of thesis as a modern scientific category of descriptor National Frame of Qualifications, to determine the components of communicative

competence of specialist as a professional, is justified the necessity to include in the curriculum disciplines «Social Communication Training».

November 23, 2011 the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted the Resolution «On Approval of the National Frame of Ukraine Qualifications». Compulsory component of descriptors of all qualification levels is communication which is treated as a professional business relationship activities in order to transmit information coordination and cooperation. Communicative competence today is a structural phenomenon that has certain elements: values, motivations, attitudes, social-psychological stereotypes, knowledge, abilities, skills, analysis of the communicative situation; experience of personal responsibility for their own communicative behavior, demands his speech. Analysis of university theory and practice urges the necessity to create additional conditions to meet the urgent needs of the students to expand theoretical knowledge on various aspects of interpersonal communication and practical skills, as in the specialty curriculum even professional speakers (teachers, journalists and professionals Public Relations) no discipline, the content of which is directed to the formation of communicative competence. Given the urgency of the problem, we have concluded the author's curriculum subjects chosen by the student «Social communication training,» which includes the following topics: «The structure and function of communication», «communicative competence», «communication unit», «Culture of interpersonal communication» «The emotional culture of communication», «The influence of self-identity on the effectiveness of communication», «Business Communication». The main tasks of the course: review of levels, functions, tools that make communication in the modern communicative space; definition drum communication and ways to overcome them; identify effective meaning production technologies, methods of coding and decoding of social meanings, means of broadcasting in today's social environment.

Keywords: communication, social communication, qualification of specialist, communicative competence.